

LA DEMOCRÀCIA EN TEMPS DE LA POSTVERITAT

Conferència balmesiana 2017

- Francesc-Marc Álvaro -

Ajuntament de Vic

Publicacions de l'Ajuntament de Vic
Carrer de la Ciutat, 1 - Tel. 93 886 21 00
www.vic.cat
Maquetació: www.versuscomunicacio.com

LA DEMOCRÀCIA EN TEMPS DE LA POSTVERITAT

Conferència balmesiana 2017

- Francesc-Marc Álvaro -
Periodista, escriptor i professor de periodisme
de la Universitat Ramon Llull

Ajuntament de Vic

LA DEMOCRÀCIA EN TEMPS DE LA POSTVERITAT

Parlaré d'una qüestió tan estranya i alhora tan habitual com la mentida, concretament d'una forma nova de mentida. Sovint em pregunten què és la postveritat, paraula que cada dia fem servir més. Si n'hagués de donar una definició curta, diria això: "la postveritat és una mentida sofisticada"; és, per tant, una mentida de nou encuny, una mentida social amb un funcionament inèdit. De tota manera, apporto també la definició canònica d'aquesta paraula, que és un neologisme que el *Diccionari Oxford* va triar com a paraula de l'any 2016: "Situació en la qual els fets objectius influeixen menys que els arguments que apel·len a les emocions o les creences quan es tracta de definir l'opinió pública". Dit d'una altra manera, la postveritat seria el regne de les pures impressions creades ad hoc, no de la realitat tangible i comprovable. El pare del terme postveritat és Ralph Keyes.

Per què entro per la porta de la democràcia per parlar d'aquest fenomen? Perquè sense veritat és completament impossible la vida en comú, i la vida en comú s'organitza en les societats lliures mitjançant el sistema democràtic. Avanço la meva tesi: si no podem establir la veritat de les coses, no podem bastir tampoc una democràcia de qualitat.

Sempre hi ha hagut mentida. És cert, mentida en tenim des del primer moment en què els ésser humans vam ser capaços de parlar. La mentida és tan vella com el món, la mentida és tan vella com el poder. De fet, com

han subratllat diversos pensadors, allò que defineix l'home no és només el llenguatge articulat, sinó el fet de ser l'única espècie que té la capacitat de mentir. L'ésser humà és un animal que menteix, podem dir-ho així.

Ens enfrontem a un fenomen nou i antic alhora. Haurem de veure quina diferència hi ha entre la mentida actual i la mentida antiga. Hannah Arendt, una pensadora important del segle XX, perseguida pel règim nazi, que va patir no només la falsedat a gran escala sinó els efectes de la pitjor propaganda, deia que hi ha dos tipus de mentida. En primer lloc, la mentida tradicional, la dels antics, que consisteix a ocultar determinades veritats i intencions al poble; aquesta es basava en el maneig hàbil del secret. En segon lloc, la mentida moderna, que no tracta d'ocultar la veritat sinó de destruir-la; aquesta mentida organitzada dels temps moderns -portada al límit pel règim soviètic i el règim nazi- tracta de construir una imitació de la veritat que la substitueixi i ens la faci oblidar. Arendt elabora aquesta teoria durant els anys seixanta del segle XX, després d'analitzar el que han representat els totalitarismes a Europa. La pensadora jueva va morir l'any 1975, no va poder escriure sobre la postveritat. Segurament, pensava que no recularíem tant, que havíem après algunes lliçons. A *Verdad y mentira en la política*, escriu que "la veritat, encara que resulti impotent i sempre surti derrotada en el xoc frontal amb els poders establerts, té una força peculiar: facin el que facin aquells que exerceixen el poder, són incapaços de descobrir o inventar un sucedani viable de veritat. La persuasió i la violència poden destruir la veritat, però no poden reemplaçar-la". Em temo que la postveritat dels nostres dies és aquest sucedani viable de veritat que l'eminent filòsofa va descartar completament, amb un excés d'optimisme.

Ens cal relacionar la postveritat amb la mentida antiga i la mentida moderna per establir-ne les diferències. Al meu parer, la postveritat no en té prou a ocultar ni a destruir la veritat com feien aquelles mentides d'antany. El que fa és intentar justament reemplaçar la veritat -faig servir la mateixa paraula d'Arendt- i esborra així qualsevol frontera entre el que és i el que sembla que

és, fins al punt que ja no som capaços de distingir allò real d'allò virtual. Aquesta indistinció ens aboca al caos i impedeix separar el gra de la palla. Hi ha un canvi substancial, enorme, sense precedents. El succedani de veritat ja és un fet i s'anomena postveritat. És un succedani d'una potència sense precedents.

Què diria Balmes, de tot plegat? Balmes no va arribar a intuir ni la mentida moderna explicada per Arendt, es va quedar en la mentida dels antics, la clàssica. Amb tot, capbussant-me en alguns textos del filòsof vigatà, he trobat el que podríem considerar una advertència preventiva sobre el que avui anomenem postveritat. Balmes, l'any 1845, va escriure això: "es preciso ser veraz y sincero y no ponerse nunca en contradicción con la evidencia de los hechos. Quien quiera defender la monarquía debe decir la verdad a la monarquía misma". Alguns, avui, n'haurien de prendre bona nota. Celebrem la capacitat d'anticipació del nostre pensador, que va intuir -si se'm permet la broma- un problema del futur sense haver-s'ho proposat.

Tornem, doncs, al problema. Què és el que ha esdevingut en configurar-se la postveritat? Els fets han deixat de tenir importància. Diem fets i volem dir realitats concretes, tangibles i documentables. Com podem saber si som davant d'una mentida o som, en canvi, davant d'un exemple de postveritat? Passo a exposar quatre punts que ens permeten detectar la postveritat i apamar-la en tota la seva magnitud. És necessari tenir eines per sobreviure a un allau que ens pot colgar fàcilment.

Primer: la postveritat esborra -està dit- la diferència entre allò fals i allò cert. La ratlla entre una cosa i l'altra es difumina i permet que els rumors s'expandeixin amb gran comoditat. El rumor -que és un fenomen comunicatiu ben conegut- ens col·loca en un lloc d'indistinció i d'indefensió. Quan ens arriba un rumor, no sabem si allò és cert o és incert i quedem a mercè de l'arbitrarietat pura. També estem a mercè del soroll, que és el conjunt d'informacions que no podem destriar.

Segon: atesa la velocitat del món en què vivim, sobretot pel que fa a les comunicacions i les xarxes socials, qui emet una postveritat pot mantenir-la durant molt de temps perquè es fa difícil replicar-la, tot va massa de pressa. Aquesta mateixa velocitat afavoreix que es vagin acumulant les falsedats i els comentaris sense fonament que se'n deriven. Un exemple: els contraris a l'actual president dels Estats Units, Donald Trump, han tingut i tenen grans dificultats per frenar l'onada de postveritats que diu i piula aquest personatge.

Tercer: l'emissor de postveritats, normalment, queda impune. No n'ha de retre comptes. És a dir, se'n surt amb facilitat, menteix de manera continuada i no li passa res. Aquesta impunitat té un valor polític molt gran. Si la persona que menteix no és percebuda com algú que s'inventa la realitat, el seu prestigi i la seva reputació es mantenen i, per tant, pot fer el que vulgui.

I quart: malauradament, la veritat factual -el que passa de debò- ha deixat de ser rellevant per a moltes persones. I aquest és el punt principal. Els fets provats, per a determinats sectors socials, han deixat de ser importants. Molta gent viu al marge de la veritat, com si res. Ho diré d'una manera més gràfica: molts ciutadans viuen dins d'una falla, dins una mena d'historieta que s'han fet a mida. Això té uns efectes terribles, que descriuen disfuncions greus en el sistema polític i també en la societat en general, més enllà de les institucions. Tenim una gran tendència a parlar d'allò que fan els que governen, hem de parlar també d'allò que fem els que som governats.

L'amic i sociòleg Salvador Cardús afirma que un gran problema és la credulitat de la gent, la credulitat social. Som massa crèduls. Jo també ho penso. Aquesta credulitat és perillosa perquè ens deixa en mans dels nous venedors de faules tòxiques. Per què som tant crèduls? Per què vivim en una societat tan crèdula? Prego que ens fem aquestes preguntes. I això ens mena a noves preguntes: quanta veritat necessita una societat per funcionar amb normalitat? I quanta veritat pot suportar una societat? I quanta en volem? I encara una qüestió més inquietant: és possible viure en societat sense aspirar

a conèixer la veritat de les coses? Penso que Balmes s'hauria apassionat amb aquest debat, perquè era un home que sabia fer bones preguntes. Nosaltres hem d'intentar respondre aquests interrogants. No és fàcil.

La credulitat social -i també la postveritat- té una connexió directa amb el relativisme postmodern. Entre els anys vuitanta i noranta del segle XX, es produeix la crisi dels grans relats ideològics que havien construït el marc mental del món desenvolupat i part de l'altre. Amb aquesta fallida dels grans relats també s'esquerda la idea mítica de progrés. El progrés deixa de ser un viatge infinit ple de promeses positives. La gent deixa de creure en aquests relats que organitzen el món i alimenten algunes esperances, i les velles utopies -d'un color o un altre- s'esborren. Es produeix un buit ideològic, no hi ha horitzó de canvi, i el relativisme es va filtrant en la vida quotidiana.

El relativisme no és un assumpte que preocupi només els teòlegs i dirigents de l'Església, que n'han parlat, també ha interessat pensadors laics, com Jürgen Habermas. El relativisme col·loca les societats davant d'una mena de mirall fosc. Hi ha una sèrie de televisió que es titula *Black Mirror* i crec que la metàfora és útil per explicar el que vull dir. En un mirall fosc, no t'hi veus, aquesta és la paradoxa. Això és el relativisme. No saps on ets, no saps qui ets. A partir d'aquest relativisme, tot és possible: veritat i mentida obtenen un estatut similar i perdem la brúixola per poder navegar la realitat.

El fill bord del relativisme és la postveritat. Aquest marc de falses veritats no està lliure d'elements que contribueixen a la confusió: el reviscolament dels prejudicis més primaris, de les creences més irracionals i de formes de pensament màgic que ja donàvem per enterrades. Tot això ho comprovem cada dia, en camps tan sensibles com la vida familiar, la salut, l'educació, l'alimentació, la moda, l'economia... La raó va de baixa. Parlo d'una cosa que afecta tothom en el dia a dia. Per exemple: veiem un anunci d'un producte a la televisió i no saben si és un medicament acreditat per la ciència o un placebo que comercialitza un xarlatà.

La postveritat i la credulitat social es produeixen al costat d'altres fenòmens aparentment contradictoris. Hi ha una gran demanda de transparència, que s'exigeix a les administracions i a les empreses. Ho sentim cada dia. Els ciutadans volem transparència. Però la transparència no és viure dins de parets de vidre, és quelcom més profund i més seriós: és tenir coneixement exacte de com i de quina manera es prenen les decisions que ens afecten, per reduir l'arbitrarietat i l'abús dels poders. Transparència no és retransmetre en directe una negociació política, però hi ha qui s'ho pensa. L'exigència de transparència conviu amb la postveritat i això resulta desconcertant i paradoxal; per a algunes coses som molt desconfiats i per a d'altres som molt crèduls, ens ho hauríem de fer mirar.

La postveritat també es desenvolupa en una època d'exaltació d'una sinceritat -podríem dir- agressiva i rabiosa, crua. Una sinceritat sobreactuada. En el món de Balmes, en el món de Hannah Arendt, i en el món de quan jo era nen, la gent pensava que una petita dosi d'hipocresia instrumental facilitava i greixava les relacions socials. Ara hem passat a l'altre extrem. A les xarxes socials, a les pàgines de Facebook, als programes de televisió, i a la vida real, es tendeix a una sinceritat abrupta que s'identifica amb autenticitat i veritat. La sinceritat extrema s'enalteix com a única forma plausible de relació.

I, en tercer lloc, la postveritat es produeix i arrela en el mateix món on la pèrdua del sentit de la privacitat és un fet d'unes proporcions colossals. Ara la privacitat s'ha posat a l'aparador. Els nostres fills no distingeixen espai privat i espai públic, ha fan amb total normalitat i sense consciència de la gran ruptura que estan protagonitzant. L'era de la privacitat -fins i tot de la intimitat com a conquesta de la llibertat individual i de civilització- sembla haver tocat a la fi. La vida privada s'ha convertit en un espectacle que exagera qualsevol experiència personal, tot és material per a l'aparador permanent. No ens preocupa gaire la veritat mentre pensem que l'autenticitat passa per mostrar tots i cadascun dels detalls de les nostres vides com si fossin els de la vida d'un famós.

Què lliga tot això que he explicat, aparentment contradictori respecte l'univers de la postveritat? Les emocions, l'emotivitat. Hem deixat que el principi rector de la vida pública sigui la pura emoció. Hem fet recular les barreres racionals que permeten que l'espai públic mantingui un rumb regular. Hem donat preeminència a les emocions, pensant que arribàvem a certa veritat natural i sense rèplica. Algú em pot dir que les emocions sempre han tingut un paper destacat. És cert. Però abans hi havia una voluntat d'equilibri, una voluntat de frenar els excessos. Només hi ha hagut un moment anterior al nostre present on l'emoció ha estat tan forta i desbocada que ha generat una gran destrucció. Em refereixo als anys trenta del segle XX, quan determinades ideologies irracionals, contràries a la dignitat de l'home, van provocar guerres i crims contra la humanitat sense precedents. Atenció: no vull ser apocalíptic, no dic pas que estigui passant el mateix que llavors. només subratllo que la tirania d'una certa emotivitat social irreflexiva ens deixa molt desprotegits i ens fa vulnerables. La raó il·lustrada -que modestament defenso- pateix l'assetjament d'una exaltació emocional que tendeix a expandir-se.

Qui és responsable de tot això? Les societats madures parlen de responsabilitat. Al meu parer, hi ha tres àmbits de responsabilitat: la responsabilitat dels mitjans de comunicació, la responsabilitat dels polítics, i la responsabilitat dels ciutadans.

La responsabilitat dels mitjans de comunicació en aquest escenari que descriu és òbvia. No la vull amagar ni maquillar. Soc periodista i, per tant, faig autocrítica. Les empreses periodístiques i els periodistes vehiculen moltes postveritats, malauradament. A vegades, ens les creiem, les acreditem, les difonem i les multipliquem. Hi ha un periodisme còmplice amb la postveritat, i aquesta deriva genera un gran descrèdit professional.

Podria dir com a excusa que -per bé i per mal- el periodisme entès com s'entenia a l'època de Balme -que també va exercir el periodisme- ha canviat en la mesura que s'han introduït noves eines, com les xarxes socials. Seria

una excusa dolenta. Les xarxes socials conviuen amb el periodisme i serveixen per a moltes coses que no tenen res a veure amb el periodisme, per bé que permeten que el periodisme tingui nous canals i assagi nous formats.

Les xarxes socials són molt importants per convertir la postveritat en un fenomen triomfant. Ho hem vist, per exemple, en la victòria de Donald Trump als Estats Units i en els debats anteriors al referèndum del Brexit celebrat al Regne Unit. Sense les xarxes socials, probablement, no estariem parlant de postveritat. Les notícies falses, aquestes que s'anomenen en anglès "fake news", són un material que circula fàcilment per les xarxes socials i, des d'aquí, acostumen a passar als mitjans convencionals. Hi ha programes de ràdio i televisió que barregen la informació i l'entreteniment i són un camp abonat per a la difusió de notícies falses o poc rigoroses; aquest infoteniment -com es coneix tècnicament- barreja continguts seriosos amb continguts sense cap fonament, i el que en resulta és un discurs banalitzador que desinforma i empobreix el debat democràtic.

Intento no participar mai en aquesta mena de programes, que poden arribar a tenir grans audiències. Quan prenc part en programes de tertúlia -en ràdio i televisió- sé que m'exposo a quedar contaminat per la postveritat que algun contertulrà pugui llançar a l'audiència, per mala fe o per desconeixement. És un risc. M'he trobat amb algun company de tertúlia que ho basa tot en les falses notícies, els rumors i els comentaris gratuïts i insubstancials. Què es pot fer davant d'això? Combatre-ho amb bon humor, però la naturalesa de mitjans com la ràdio i la televisió complica molt aquesta tasca de desmuntatge de la mentida, tot és efímer i tot tendeix a la superficialitat. És trist haver d'admetre que, a vegades, ets presoner de la postveritat de l'altre. És un drama que certs demagogs professionals siguin contractats com a tertulians i comentaristes només perquè "generen audiència" a partir del joc brut.

Hi ha un cas a Espanya, singularment greu, de postveritat prolongada en el temps. El diari *El Mundo* va defensar -durant una pila d'anys- que el terrible

atemptat de l'11-M a Madrid no va ser obra del gihadisme internacional (com van provar totes les investigacions policials i el posterior judici) sinó de l'organització terrorista ETA. Això és d'una transcendència extrema. No només perquè un rotatiu ha vulnerat el mandat de la professió periodística de manera flagrant i continuada. També perquè els lectors d'aquest mitjà s'ho han empassat i no han exigit responsabilitats a l'equip directiu per donar-los una informació adulterada, com sí farien, en canvi, si compressin un automòbil que falla, menjar en mal estat o roba que no es pot fer servir després de la primera rentada. L'atemptat de l'11-M el va fer el terrorisme gihadista, no el va fer ETA, però *El Mundo* ha alimentat una postveritat que els lectors, subscriptors i anunciants d'aquesta capçalera han premiat amb el seu suport incompreensible. Cal pensar-hi a fons.

Walter Lippmann, que va ser un gran periodista i un dels primers teòrics de l'opinió pública, no parlava encara de postveritat però va constatar les dificultats d'establir i explicar amb exactitud els fets d'interès general. L'any 1922, va escriure un llibre que va obrir camins, *Public Opinion*, on estableix que "la veritat sobre qüestions llunyanes o complexes no és evident per si mateixa i la maquinària que ens permet recopilar informació és tècnica i cara". Què volia dir Lippmann? Que fer bon periodisme és car i que les informacions s'han de treballar a fons. És un consell que cal tenir molt present avui. La informació ràpida també ha de ser bona. La immediatesa és important, però no pot ser un valor absolut del periodisme. La missió del periodisme és explicar bé els fets, amb dades contrastades i aportant el context que permet comprendre correctament la complexitat de l'esdeveniment. La rapidesa, sovint compulsiva, comporta que la postveritat entri fàcilment en les rutines del periodista.

Després de la dels periodistes trobem la responsabilitat dels polítics. Els que es dediquen a la cosa pública també han de fer autocrítica, perquè la postveritat viatja avui de la mà de dos menes de polítics, ubicats en els extrems dels sistemes democràtics: els populistes i els tecnòcrates, les dues cares de la

mateixa moneda. Els populistes assenyalen un problema i redueixen la complexitat d'aquest a un tuit mes o menys enginyós, mentre els tecnòcrates prediquen que la democràcia es pot gestionar, si fa no fa, com una empresa privada. Uns i altres es mouen còmodament en una política post-factual i boirosa; els fets són relatius per aquesta mena de dirigents, ho basen tot en les percepcions. Si bé és axiomàtic que la pugna política és un terreny de percepcions, no es pot governar d'esquena als esdeveniments i sense assumir-ne el seu pes.

Donald Trump va prometre un munt de solucions màgiques als seus electors, que no podrà aplicar. Els líders favorables al Brexit van amagar deliberadament una sèrie de conseqüències de la sortida del Regne Unit de la UE, com van reconèixer quan la gent ja havia votat. Hi ha polítics espanyols que descriuen una Catalunya que no existeix i que generen una catalanofòbia molt perillosa. Són tres casos de postveritat política que afebleixen la credibilitat de la democràcia i sembren la llavor de la desconfiança, el desconcert, la discòrdia i el fatalisme. Cal demanar als polítics que aspiren a transformar les coses de manera enraonada que barrin el pas als seus col·legues que es refugien en la postveritat. Cal exigir una vigilància activa contra els líders i els projectes que pretenen guanyar a partir de desfigurar la realitat. No ho podem acceptar, hem de denunciar-ho. Necessitem que el centre de gravetat de la política torni a la veritat.

I, finalment, hi ha la responsabilitat dels ciutadans. Nosaltres podem esdevenir, sense saber-ho, ignorants racionals. I també podem ser crèduls i no saber que ho som. Nosaltres tenim a les mans sortir de la postveritat. Volem exercir veritablement de ciutadans crítics? Estem disposats a tenir memòria per passar comptes de les promeses dels nostres polítics? Estem prou motivats per esbrinar la veritat de tot allò que ens concerneix? Com actuaríem si aparegués algú com el Dr. Stockmann, personatge principal de l'obra *Un enemic del poble*, escrita per Henrik Ibsen l'any 1882? Recordin l'argument: aquest metge denuncia que les aigües d'un balneari que atrau molts visitants

estan contaminades i són perilloses, però els habitants, les autoritats i els mitjans de la localitat no volen la veritat, perquè això posa en risc els seus interessos. El doctor pensa que és més important la veritat i la salut que no pas el negoci turístic. Podríem acabar tots, sense adonar-nos-en, com els habitants de la vila de l'obra d'Ibsen, això és rebutjant i atacant sempre la persona que ens diu la veritat? Seria un futur molt obscur, certament. Cada ciutadà té una responsabilitat amb la veritat que no pot delegar. És moment d'exercir-la.

Ningú no va preveure la postveritat però ja la tenim entre nosaltres. La democràcia ha de viure en aquest magma. Per tant, intentem descobrir l'angle positiu d'una situació que és molt preocupant. Mirem d'extreure alguns motius d'esperança d'un escenari que té molts riscos per a les llibertats i els drets fonamentals. Timothy Snyder ha escrit, al breu però intens assaig *Sobre la tirania*, que "la postveritat és el prefeixisme". Per això no podem abaixar la guàrdia ni podem deixar-nos anestesiar per aquells que consideren que no n'hi ha per tant.

La postveritat, amb la seva opulència tòxica, il·lumina els límits de les decisions democràtiques i ens convida -sense voler-ho- a repensar els mecanismes d'expressió i construcció de la voluntat popular. Ara toca repetir algunes preguntes molt conegudes. Quants de nosaltres, per exemple, votem de manera racional? Quants ens llegim els programes electorals abans de votar? Quants analitzem els problemes d'una manera crítica per establir la nostra posició? La majoria de nosaltres, políticament, ens movem en un món d'impressions, de prejudicis, d'aproximacions superficials que la postveritat ha mostrat de manera més descarnada. Abans de l'aparició de la postveritat ja teníem molts deures per fer, cal enllestir-los.

Si la postveritat s'estableix algun dia com la norma, la nostra democràcia es degradarà inexorablement i les certes mínimes que apuntalen la vida pública perdran sentit. Qualsevol discussió serà impossible perquè no sabrem

detectar la veritat. La raó és una qüestió intersubjectiva, però la veritat és una qüestió que s'ha de poder determinar amb mecanismes d'objectivació. Si no podem establir qui diu veritat, no podem desenvolupar cap debat democràtic. Una veritat en descomposició estructural donarà pas a una democràcia en descomposició també estructural.

Una part important de les coses que decidim en democràcia no poden ser passades només pel sedàs de la veritat o la mentida, això cal remarcar-ho per evitar malentesos. Posaré un exemple: és millor pujar o abaixar impostos? Aquesta discussió clàssica no ve governada només per l'oposició entre veritat i mentida, com sap tothom. És un debat de valors i tan legítim resulta defensar A com defensar B. Les societats plurals permeten i emparen visions plurals del govern. Dit això, és obvi que per argumentar A com per argumentar B és imprescindible fer servir informacions i xifres rigoroses i veritables, que no siguin una mera invenció voluntarista per arribar a tal o qual conclusió. Tot discurs polític remet a un marc de valors i com a tal no és cert ni incert, però les propostes, els projectes i les polítiques que s'expliquen i es fan han de bastir-se a partir de la realitat concreta, tangible i mesurable. Sense aquest respecte bàsic per la veritat, qualsevol idea política és un frau. Tot això també afecta el mercat de les expectatives i dels pronòstics. Una part important de la política es basa en pronosticar el futur. Si el pronòstic i la política es basen en la postveritat, és evident que no l'encertarem i que ens posarem en mans de forces obscures que no podrem controlar.

El repte és enorme. Hem d'actuar amb responsabilitat. Hem de saber que no podem viure presoners de les ombres, com aquells homes primitius del mite de la caverna de Plató. Hem d'aprendre a separar el gra de la palla. Hem de ser sincers amb nosaltres mateixos. L'escriptor George Orwell -que no va conèixer la postveritat però sí la mentida gegantina de la propaganda totalitària del segle XX- va deixar-nos una reflexió lúcida, que hem de fer nostra: "La clau és que tots som capaços de creure coses que sabem que no són certes, i després, quan es demostra finalment que estem equivocats, manipular descaradament

els fets per demostrar que teníem raó. Des del punt de vista intel·lectual, és possible prolongar aquest procés durant un temps indefinit; l'única cosa que hi posa fre és que, abans o després, les creences falses xoquen contra la realitat tossuda, normalment en el camp de batalla". Paga la pena considerar aquest advertiment com un pronòstic que ens interpel·la directament, com a individus i com a membres d'una societat democràtica.

M'agradaria que, d'aquí uns anys, si em tornen a convidar a parlar d'aquestes coses, pogués dir que la postveritat va ser una moda passatgera, que només va ser -com deia l'enyorat Jorge Semprún- "escuma del temps".

Col·lecció Parlaments 96

Ajuntament de Vic

Vic,
ciutat a la
mesura humana